

Met elkaar praten over literatuur vergroot de horizon van leerlingen

Met boeken de hele wereld over

DOOR GERDINEKE VAN SILFHOUT

Welk gevoel krijg je bij het lezen van het fragment? Een van de opdrachten bij een romanfragment uit *Birk* van Jaap Robben, een verhaal over een jongen op een klein eilandje voor de kust van Noorwegen. Over andere werelden gesproken. Om over grenzen heen te gaan, hoef je echt niet ver weg. Dat kan ook tijdens de lessen literatuur.

Je verplaatsen in werelden die dichtbij of juist verder van je af staan. Je verplaatsen in andere personen en situaties en daarover met elkaar in gesprek gaan. Dat is precies wat de leraren Nederlands doen die de afgelopen tijd bezig zijn geweest met het ontwikkelen van de website *Praten over romanfragmenten*. De website is een initiatief van zes leraren en een vakdidacticus Nederlands. Margaret Haarmans, Hilde Stinstra en Hans Goosen praten er graag over door.

Kritisch kijken en je wereldbeeld vergroten

Margaret geeft les in de bovenbouw havo/vwo van De Philips van Horne Scholengemeenschap en Het College in Weert. Nederlands is, volgens haar, een belangrijk en gevarieerd vak, waarbij kritisch leren nadenken essentieel is. 'In deze tijd is het belangrijk dat jonge mensen hun weg vinden in alle informatie die op hen afkomt.' Daar komt literatuur dan ook onmiddellijk om de hoek kijken, omdat literatuur leerlingen leert kritisch na te denken over zichzelf en over de maatschappij waarin ze functioneren.

Hilde geeft Nederlands op het ds. Pierson college in 's-Hertogenbosch. Dit jaar geeft ze vooral les in de bovenbouw havo/vwo.

Ze wil leerlingen vooral meegeven dat ze kritisch moeten zijn op wat ze lezen en horen, maar ook op wat ze zelf vinden, zeggen en schrijven. 'Ik wil dat ze iets leren van de boeken én dat ze hun wereldbeeld vergroten. Het kan zijn dat ze leren hoe iets in de maatschappij of in de wereld in elkaar zit, maar het kan ook zijn dat ze iets over zichzelf leren of over de mensen om zich heen.' Hans, die de groep bij elkaar heeft gebracht, heeft ruim veertig jaar in het voortgezet onderwijs gewerkt als leraar Nederlands en de laatste 25 jaar ook als vakdidacticus aan de lerarenopleiding Nederlands in Tilburg. Hij laat zich inspireren door het werk van Aidan Chambers en Tanja Janssen, vanuit het idee om literatuuronderwijs betekenisvol en lezersgericht aan te bieden. Een van de belangrijkste doelen van literatuuronderwijs is volgens Hans, dat leerlingen kunnen ervaren dat er verschillende manieren van lezen zijn, dat verschillende interpretaties van gelezen literatuur mogelijk zijn én dat het gezamenlijk verkennen van de mogelijke betekenissen de moeite waard is.

Nieuwe inzichten vanuit eigen belevingswereld

Leerlingen verschillen in de emotionele en verbeeldende leesbelevingen die ze hebben. Het idee van praten over romanfragmenten sluit hierbij aan. Door te praten over literatuur doen leerlingen nieuwe inzichten op over zichzelf en de wereld om hen heen. 'Wat je merkt is dat leerlingen verschillende conclusies trekken uit een verhaal of romanfragment, omdat ze het verhaal vanuit hun eigen belevingswereld en met hun eigen bagage lezen. Dat levert waardevolle gesprekken op over hoe de leerlingen in het leven staan, hoe ze tegen de wereld aan kijken, over wat ze hebben meegemaakt en wat ze daarvan geleerd hebben.' En je maakt volgens Hilde leerlingen nieuwsgierig. Ze maken kennis met veel nieuwe boeken en als een fragment de leerlingen aanspreekt dan is de stap kleiner om dat boek in zijn geheel te gaan lezen. Op die manier kun je werken aan de leesmotivatie van leerlingen.

Het Smelt, De omweg...

Op de website staan momenteel twintig fragmenten van recente romans. Bij de keuze van de fragmenten geldt als belangrijkste vraag of het fragment boeiend is voor de beoogde leerlingen. Daarvoor lenen zich allerlei scènes: een pijnlijke situatie of een belangrijk keuzemoment voor de hoofdpersoon, een scène waarin tegenstrijdige gevoelens de kern vormen, een open plek die nieuwsgierigheid opwekt, een herkenbare inhoud zoals verliefdheid, knellende familiebanden, schuldgevoelens etc. *Het Smelt*, de debuutroman van Lize Split en *De omweg* van Gerbrand Bakker zijn fragmenten waar alle drie de initiatiefnemers met name trots op zijn. Margaret vindt in *Het Smelt* het keuzemoment erg mooi. Het gaat in het fragment over drie gezwoeren vrienden, Pim, Laurens en Eva, die zich in hun puberteit dwars gedragen, onzeker zijn, elkaar uitdagen en de grenzen opzoeken. Hun vriendschap wordt op de proef gesteld. In het geselecteerde fragment geven ze elkaar behoorlijk heftige opdrachten. Leerlingen denken met elkaar na over welke opdrachten ze het ergste vinden en of ze in zo'n situatie onder vrienden

‘Leerlingen zien zo dat literatuur niet alleen maar geschreven wordt door stoffige, oude mannen.’

een dergelijke opdracht zouden durven te weigeren. In *De omweg* verplaatsen leerlingen zich in de emotionele toestand van een ‘verdwenen’ vrouw. De vrouw maakt een aantal onverwachte keuzes, waarbij je als lezer meekrijgt wat ze daarbij denkt en voelt, hoewel je niet meteen weet wat er precies aan de hand is. Volgens Hans is het voor bovenbouwleerlingen interessant om vanuit zo’n ander perspectief naar ingrijpende omstandigheden te kijken. Leerlingen vragen zich af of ze zich kunnen voorstellen dat de vrouw wilde verdwijnen en wat ze in haar situatie zouden doen. Immers, met haar vlucht ontnemt ze ook mensen uit haar omgeving de mogelijkheid om haar bij te staan of te troosten.

Weg met verhaalanalyse en literatuurgeschiedenis?

Natuurlijk zijn verhaalanalyse en literatuurgeschiedenis ook belangrijk, maar volgens Margaret is literatuur meer dan dat. ‘Ons literatuuronderwijs is te schriftelijk geworden. Het gaat om

praten, gedachten uitwisselen, met mensen in contact komen. Het hebben over: Wat is jouw plaats op deze wereld? Hoe acteer jij? Welke keuzes maak jij? Hoe voel jij je? Snap jij ook hoe de ander zich voelt? Deze manier van literatuur benaderen speelt hierop in.’

Hilde benadrukt dat deze vorm van literatuuronderwijs een mooie aanvulling is op verhaalanalyse en literatuurgeschiedenis, niet in plaats van. Ze besteedt in haar lessen namelijk ook veel tijd aan literatuurgeschiedenis, zodat leerlingen gaan inzien welke invloed het geschreven woord heeft en wat de verhalen uit het verleden en het heden ons vertellen over de wereld waarin we leven.

Weg met het oude-mannen-imagó

Collega’s zijn enthousiast over de keuze van de romans en de bijbehorende opdrachten. Ze zien deze andere vorm van literatuur als een uitdaging. Met name ook omdat je na een lesuur een romanfragment afgerond hebt, besproken én daarmee de interesse van leerlingen voor het boek kunt hebben gewekt. Andere collega’s zijn wat terughoudender, omdat de uitvoering in de les vraagt om gesprekken voeren met leerlingen over zeer wezenlijke dingen. Leraren geven aan dat het voor hen als gespreksleider niet altijd zo eenvoudig is om een bescheiden rol te vervullen en de reacties van leerlingen centraal te stellen. Maar uiteindelijk kan elke leraar uiteindelijk met het materiaal werken, benadrukt Hilde. Ook omdat de gesprekken niet altijd klassikaal gevoerd hoeven te worden.

De leraren zouden graag zien dat de website bekend wordt en door collega’s actief wordt gebruikt. Regelmatig nieuw materiaal plaatsen is een van de ambities van de werkgroep, omdat leerlingen door deze lessen op de hoogte blijven van nieuwe literatuur en jonge auteurs. ‘Leerlingen zien zo dat literatuur niet alleen maar geschreven wordt door stoffige, oude mannen’, aldus Hilde. Literatuur moet toegankelijk zijn, leerlingen moeten zich erin kunnen herkennen! Daarbij zou het mooi zijn om samenhang aan te brengen, dus een lessenreeks te ontwikkelen met een aantal romanfragmenten. ‘Zo kunnen leerlingen een ontwikkeling doormaken, waarbij ze in stapjes leren hoe ze min of meer zelfstandig met elkaar de inhoud en de vorm van een fragmentbespreking kunnen realiseren.’

De romanfragmenten en lesuitwerkingen vindt u op <http://pratenoverromanfragmenten.nl/> ●

► **Gerdineke van Silfhout is leerplanontwikkelaar bij SLO, expertisecentrum leerplanontwikkeling. Taal en toetsing zijn de thema’s waar zij zich mee bezighoudt. g.vansilfhout@slo.nl**